امریکاي اوښتون

۱۷۰۱-۱۷۹۱

The American Revolution

Ketabton.com

1701-1791

برتانوي ښکېلاک نه تر خپلواکۍ پورې

ژباړه رشید خاطر

ketabton.com - The Digital Library

سریزه

په ولسمه پېړۍ کې د انګلستان او نورو اروپاي هېوادونو خلک د انتلانتک په سمنر پورې وتل او د امریکه په خورو ورو، پراخه، زرخېزه او شتمنو ډاګو یې قبضې واچولې. که د برتانیا خلکو د امریکا(متحده ایالات) شاړې ځمکې رالاندې کړې نو هم دغسې فرانس، اسپانیا او نورو اروپاي هېوادونو د امریکاي وچې نورې ګېرچاپېره سیمې د ولکې لاندې راوستې. د امریکا وچه د انتلانتک سمندر لوېدیځې غاړې تا پرته ده او د اروپا نه په زرهاو میله لرې ده. دا نه چې دا خلک یواځې امریکا تا پورې اوښتي و بلکې ددې نه ډېرو بېرتا او لرې اوېجو تا هم تللي و. افریقه د اروپا په ګاونډ که پراته ده او تګ را تګ ورته ډېر ګران نه دی، د اروپا دا مېړنی خلک د نړۍ هرګوټ تا رسېدلي او تر لرې لرې پورې یې خپل تهذ یب خور کړی دی. د امریکا او افریکا د ځنګلي تهذ یبونو نه واخلې تر هندو کش، تورغر(توره ډاکه) ، هند او د لرې اسیا د تورو ټاپوګانو پورې غځېدلي او دغته تر پېړیو پېړیو پورې مېشت پاتې شوي دي. که تاسو ددې خلکو مقبرو تا لاړشۍ نو اوبه وینۍ چې دا خلک په کومو کومو علاقو کې جنګېدلي او مړه شوي دي. ددې خلکو د جنګونو نه افغانان، پورې راپورې، د هرچا نه ښه خبر دي. دویۍ د خېبر د دنګو دنګو غرونو په سرونو هم جنګېدلي دي او د ملاکنډ او تورغر په ژورو او یرونکو کو درو کې هم.

ددې دومره غېر معمولي بهادرۍ او مړانې شاته یواځې ددې خلکو د مخکې تلو جذبه او شعور و. د افغانو تاریخ هم په خپل وخت د دغسې مړانو نه ډک پروت دی. افغانانو خپل حرکت هاغه وخت شورو کړی و کله چې اروپاي خلک پاتې ملتونه و. دویۍ په ولسمه پېړۍ کې بهر دنیا تا وتلي و. ددې نه ډېر اګاهو تر شپاړسمه پېړۍ پورې هند د افغانانو د ښکېلاک لاندې و. په کال ۱۵۲۵ کې د هند اخري افغان واکمن ابراهیم لودي د مغلو سره په جنګ کې مړ شو او دغسې د افغانانو وړومبۍ امپراتوري تمامه شوه. دا امپراتوري یا د هند واکمني د سل هاو کالو نه د افغانانو سره وه. که د اروپا خلکو په ولسمه پېړۍ کې امپراتورۍ رغولې وې نو افغانانو په پنځلسمه پېړۍ هند ولکه کړی و.خو ددې خبرې دا مانا او مراد نه دی چې ګنې افغانان دې بیا داسې کولو تا اوو هڅولی شي، امپراتوري پردی کټ دی، خو خپل ملي ځان خبري اړینه ده. تاریخ پرستي د یو ملت د خیز او ترقۍ د ټولو نه غټ دښمن دی خو تاریخ هېرول هم نه دي پکار. تاریخ د زدکړې دپاره وي. د پخوا غوندې اوس هم افغانان د ملي جذبې نه سرشاره دي خو دې خبرې تا اړتیا ده چې دا ملي اغونځه د هېواد او ملت د ودانښت او پرمختګ دپاره په کار رااوستلې شي. د افغانانو په تاریخ کې د ملامتیا ټکی نشته خو په نن زمانه کې پسماندګي او جهالت د ملامتیا ټکي ګڼلي کېږي. په دې خبره هم بد ګڼل نه دي پکار چې په تهذ یبي توګه عربان د اسیا د ټولو نه وروستو او پاتې ولس دی او د بده مرغه افغانان د عربو نه هم زیات وروستو پاتې شوی ملت دی داسې اوګڼه چې افغانستان د اسیا په زړه کې یو افریکاي هېواد پروت دی.

امریکاي اوښتون د انسان د ترقۍ یو بې بها سرچینه ده. د هر دویو کسانو او دغسې د ډېرو وګړو ترمینځه اختلاف رای کېدی شي خو د خبرو اترو په لار دغه اختلاف ختمېدی شي او انسان د ترقۍ امکانات تر لاسه کولی شي. د امریکایې اوښتون پر وخت خواندګي د نشت برابر وه خو بیا هم دغه ملت خپلو مزهبي، سیاسي او معاشي مسلو باندې کابو او موندو او د خوشالۍ او ترقۍ په لار روان شول. هاغه هاورد پوهنتون چې یو څو شاګردانو به پکې زده کړه کوله نن د نړۍ د ټولو نه ستره پوهنیزه اداره ده.

اوس هم وخت تېر نه دی او د داسې کولو ډېر روښانه امکانات مخکې پراته دي خو دا هله ممکنه ده چې افغانان خپل زور د جنګ جګړو نه ملي ترقۍ پلو تا را اوګرزوي.

****

ketabton.com - The Digital Library

ښکېلاکګر

د کال ۱۷۰۷ او ۱۷۷۵ تر مینځه یو لک پنځه څلوېښت زره سکاټس(د سکاټ لېند خلک) امریکا تا لاړل او د انتلانتک سمندر په غاړه پرتو کالونو کې اباد شول. هم په دغه وخت کې د المان- جرمن څه سل زره خلک پورې وتل او په دغه کالونو کې ځای پر ځای شول. دا الماني خلک د کار روزګارپه لټون پسې وتلي و اویا د جنګونو او ګروهي دښمنو له کبله کډه وال شوي و. د برتانیا خلک امریکا تلو تا ډېر لېواله نه و خو د نیاوځي ـ عدالتي امر له مخه پنځوس زره بندیان اولېږلی شول او د تماکود ځمکو کرکرونده ورپغاړه کړې شوه. دا خلک به غلامان ګڼلی شو او د دویۍ په سزاګانو کې دورې وهل هم و. کوم برتانوي نیواکګر چې په ۱۶۰۰ کې دغلته اباد شوي و هغویَ د سکاټسو او المانیانو په راتګ خوشاله و ځکه چې دې خلکو به ددغه نیواکګرو په ځمکو کې د کرهنې کسب کولو او هم د هندیانو، فرانسیانو او اسپانانو د برېدونو مخ نیوی. خو ځنې فیرنګي اباد کار ددې خلکو د راتګ په وجه د انګریزي کلتور د ککړتیا غم هم اوړیول.

د سپین پوستو ابادي د کال ۱۷۰۰ نه تر ۱۷۵۵ پورې د دریو لکو نه پنځلس لکو تا اورسېده. په دې سپین مخو کې د انګرېزانو ابادي دري دېرش زره (۱۶۰۰) نه اوویو۷ لکو(۱۷۸۰) تا اورسېده. دا ټول نبغ په نېغه د هاغه انګرېزانو اولاد و کوم چې په شپاړسمه پېړۍ کې راغلي و. د سپین پوستو د ابادۍ سره سره هم په دغه کلونو کې د مرایانو ابادي د پنځویشتو زرو نه پنځو لکو او ۱۷۷۵ کې شپږو لکو تا اوغځېده. یو لسیزه وروستو د افریکاي غلامانو رااوستل او خرڅول دومره زیات شول چې د انګرېزي سزاوړو- سزایافته خلکو ابادي یې وروستو پرېخوده. په جنوبي کالونو کې د غلامانو شمېره په سلو کې دوه وه او د پېړۍ تر نیمایۍ پورې د چېساپیکي سمندري غاړو ګېرچاپېره د غلامانو سرشمېرنه په سلو کې څلوېښت رسېدلې وه. د کېرولینا ابادي هم د غلامانو د غلبې لاندې راغلې وه. دغه افریکاي غلامانو به د کر کرهنې کسب کولو او د دویۍ د څارنې دنده مالکانو د سمندر پورې سپین پوستو په غاړه اچولی وه. په کېرولینا کې به د ځمکو مالکان بهر اوسېدل ځکه چې دغلته سړه لرې- ملېریا تیه یو تولیزه- عامه وبا وه او له کبله یې د وژنې شمېره زیاته وه. په چارلس سیمه کې د تورپوستو او سپین پوستو ګډه ابادي اوزېږده ځکه چې زیاتره سپینو سړو به د تورو افریقاي ښځو سره ودونه کول. په دغه چارلس ښارګوټي کې د افریکایانو سرشمېره د نیمې نه ورتېره وه. دې خلکو به د سپین پوستو په کورونو کې کارونه کول، د لاسو څیزونه جوړول او یا به یې په ډوک(سمندري ګودر) کې روزګار کولو. خو په دغه تورپوستو کې ځنې خلک داسې هم و چې د مرییوالې د جغ نه ورهولي- ازاد و او په خپله خوښه بې کارونه کول.

چرته چرته چې د افریکایانو ابادي د سپینو په پرتله زیاته وه نو هلته د امن و امان ستونزې زیاتې وې. اروپاي کډوالو به دغه تورپوستو خلکو باندې ټینګ نظر ساتلو او دویۍ یې نزدې نزدې د ټولو انساني ربنتو نه بې برخې کړي و. خو په نوي انګلستان کې چرته چې د تورپوستو ابادي ډېره لږه وه هلته دوی تا د تولوالی- ملکیت د لېږد او خرڅولو اجازه وه او د دوی – قانون په نظر کې د سپین پوستو سره یو برابر و. سپین پوستو به دا سوچ کولو چې مونږ او دویۍ د اره د یو نیکه اولاد یو او ازادي زمونږ غوندې د دویۍ هم ازلي برخه ده خو ښکاره خبره ده چې په دې ازلي ازادو کې د مرییواله نه د ازادۍ او خپلواکۍ خبره نه وه شامله. په نوي انګلستان کې به زیاتره تورو خلکو به د کرکرهنې کسب کولو خو په پنسلوېنیا اونیو جرسي کې به یې د اوسپنو بټو کې کارونه کول.

اوس اوس چې د تورپوستو کوم کنډ کونه په نیلام کې اغستلي شوي و په هغویَ کې زیاتره د خپلو مالکانو نه تښتېدلي و او یا د تښتېدو په تکل کې و. د تېښتې په دې بهیر کې د غلامانو ځنې ډلو خپل مالکان هم اووژل ځکه چې دا تورپوستي ډلې ډلې اوسېدل او هم دغه ډلیزې اوسېدنې به دویۍ داسې کولو تا لمسول. ددې اکر(صورت حال) له مخه د اسپانیا سرکار په کال ۱۷۳۳ کې افریکاي خلکو تا د پنا ورکولو ورمند – فرمان خپور کړو او ددغه ورمند له مخه به دغه تښتېدلو خلکو د اسپانیا کالونۍ فلوراډا تا پنا راوړله. په کال ۱۷۳۸ کې د اسپانیا دولت ددغه راتښتېدلو مریانو نه ملېشا یا لښکر اورغولو.

ketabton.com - The Digital Library

بنجمن فرانکلن چې په فلادلفیا کې یې ژوند کولو او د غلامانو ساتونکی و، د مریانو د کړو وړو په بابله لیکې چې په دوبی کې لړ خلک اورېدونکې او د ښه خوی څښتنان و خو زیات غلامان بد خویه، باندره – سازشیان، کبرژن او د غچ د اغونځو نه ډک و.

عیسایت

امریکا تا د اروپا نه راغلو خلکو ځان سره د وروړګلوی او روحاني خپلواکۍ ارزښتونه – قدرونه راوړي و. ددغه دیني اغونځې- جزبې لاندې دوبی غلامان خپل دین پلو تا راړول غوښتل. ډېرو سپین پوستو د داسې کولو ناباندی – مخالفت اوکړو او دا دلیل یې راوړو چې داسې کولو سره به غلامان د خپلواکۍ غوښتنې شورو کړي.

په دغه عیساي تبلېغیانو کې څه خلک پخپله هم غلامبه (غلامان ساتلو واله) و خو په کال ۱۷۳۰ کې ځنې تبلیغیانو د مریبوالي پر زد غږ پورته کړو او مریبواله یې او ننګوله – چېلنج کړه. د پروتستنت عیساي دوستانو ټولنه د نوابادکارو د عیساي چرج او اینګلیکن نه وروستو دریمه غټه مزهبي ډله وه. عیساي دوستان د غال – تشدد، سخت کار او غېر انساني سلوک بلوده – مخالف و. د ځني دا رای وه چې کوم کارونه سپین پوستي د توریوستو په وسیله کوي دا دوبی له پخپله کول پکار دي. او دا تبلیغ به یې کولو چې د خدای د هدایت نه ګټي پورته کولو دپاره د سپین پوستو غوندې افریکایان هم جوګه دي. په کال ۱۷۵۸ کې د عیساي دوستانو ټولنې یو غړي جان وولمین د ټولو کالونو دوره اوکړه او د مریبواله پرزد یې ځرګندونې اوکړې. عیساي دوستانو ټولنې په ځان باندې د غلامانو ساتلو یا باپار کولو پابندي اولګوله. دوبی د هندیانو د مریتوب هم ناباندی اوکړو او لوېدیځې پنسلوېنیا پلو تا یې د هندیانو د ابادی غځېدلو ناباندی- مخالفت هم اوکړو. د دوستانو ټولنه په ختیزه پنسلوېنیا کې په ډېرښت کې وه او هغوی نه غوښتل چې هندیانو سره خپلې دوستانه اړیکې خرابې کړي د کومو بنیاد چې ولیم پېن ایخودی و.

د کالونو زیادتره ازادو خلکو به د تورات تلاوت کولو او د هرچا په کورکې به تورات پروت و. ددې نه سربېره به د نورو ساده سوده دیني کتابونو لوسته کېده او دین پوهانو او عیساي خانتوره خلکو به لرغونه کتابونه لوستل. د دغه زماني د اروپا او په کالونو کې د اروپاي خلکو ترمنځه د تورات د آیتونو بیل بیل ژند او پاژند- تشریح روانه وه. ددې پاژند په دوران کې د سولیزوالو – عقلیت پسندو او دینپالو دوه غټې ډلې را مینځته شوې. سولیزوالي ډلې به سول او عقل اهم انګېرلو او دا دلیل یې راوړو چې د پنځ لارو یا فطرتي قوانینو د مالومولو، پېژندنې او رابرسېره کولو دپاره عقل یواځنۍ وسیله ده. دې ډلې خلکو به اندیالو- دانشورانو تا ډېر اهمیت او درناوی ورکولو. د بنستوالو د یرونکې او سزا ورکونکې خدای پرزد ددې خلکو دا خیال و چې خدای یو مهربانه او بښونکې هستي ده او د انسان په نېکو او سپېځلو اعمالو یا کړنو باندې هغه تا د مینې او بښنې توښه ورکوي. دینپالو به په ښکاره پرښتنښ زور راوړلو او دا ګیله به یې کوله چې خلک دین تا ډېر پام نه ورکوي. د دینوالو په دودیزه – روایاتو کې د دویم ژوند یا بیا ژوند او ستري بېداری خبره هم شامله وه کومه بېداري چې په کال ۱۷۲۰ کې نیو جرسي او پنسلوېنیا کې راغلي وه. په کال ۱۷۳۰ کې د ماساچوست په کالونی کې ستري دیني بېداری بیا سر اووهلو. په دغه کالونی کې په دغه کال په زرهاو خلک راغونډ شول چې د انګلستان نه راغلی دیني عالم وایت فیلډ درس واوري او کرامات یې اووېني.

د عقلیت پسندو د مخنیوي دپاره بنستپالو پولو پټو تا مخه کړه چې دغه ټولیزه، ساده سوده خلک خپل ملګري کړي او دغسې د سولیز والو او لوستو دیني خلکو لاراونیسي او اجاره داري یې د منځه یوسي. په دې باندې روښانده مزهبي او شتمنو خلکو بد اوګڼل او دا یې د ټولیزه خلکو له اړخه ګواښ اوانګېرلو. دغه لوستو خلکو دا بنستپاله ډله زوړګره او د ټولنې دپاره لمبه ژنه ګرزوله ځکه چې دوبی به هروخت په هره کوځه کې ولاړ و او دیني مسلې به یې کولې.

د دینپالو یا بنستپالو دا هڅې بې ځایه نه وې او اغېزه یې اوښودله. په کال ۱۷۵۸کې د غلامانو یوه ستره مزهبي غونده اوشوه چې دغسې دوبی عیسایت خپل کړي. د غلامانو مخې تا غټ مرام او ټاپی دا و چې د عیساي مزهب او حضرت عیسیٴ په وسیله ځان د مریبوالي نه ازاد کړي څنګه چې یسوع مسیح یهود د غلامی نه ایله کړي و.

ketabton.com - The Digital Library

سوکالي(Prosperity)

کالونۍ ورځ تر ورځه مخ په ترقۍ رواني وې او رزمنيزه اکرـ معاشي حالات په ښه کېدو و. ددې نوي رزمنيزه اکر له مخه يو ډول خلک داسې رامنځته شول چې د کسب نه لاس واخلي او د سپين روبۍ ژوند خپل کړي. په دغه خلکو کې يو بنجمن فرنکلن و چې هغه د دوه ځلوېښتو کالو په منګ، کال ۱۷۴۸ کې خپل د چاپ خانې کار پرېخودو او خانتوره ډول ژوند يې خپل کړو خو بيا هم هغه د نومپالنې اوړی نه و او نه به يې د کسب کولو نه کرکه کوله. هغه به کاروباريان او باپاريان د ځمکوالو غوندې يو برابر او درانه انګېرلو.د فرنکلن د شتمنۍ سبب د هغه کتاب (د بې وزله رچرډ کالښود) و چې د تورات نه وروستو ډېر خرڅېدو. په يو کال کې به ددې کتاب لس زره ګڼې خرڅېدې. دا کتاب بنجمن په کال ۱۷۳۳ کې په وړومبي وار چاپ کړی و. دا ليکوال د ساينس د ودې او پرمختګ ډېر ارماني و. د ځوانۍ په وخت کې هغه چرج تا تګ راتګ پرېخودی و. او خپل کور کې به يې لوسته کوله.

په کالونو کې د ښادمنۍ او سوکالۍ غټ سبب کرکيله، لاسيز هنر او ونجون – تجارت و. ددې نه سربېره اوسپنيزې کارخانې، د شرابو تجارت، د سمندري بېړو رغونه، د بېړو د سامانونو باپار،د ځناورو د پوستو او نورو شيانو او د کبانو تجارت هم يو مخې په بره روان و. خو د کالونو د ترقۍ او ودې ټول دارومدار په کر کرهنه باندې و چې شولې، غنم، جوار، تماکو او بنګ وتلې او ګټه ور کښتونه و. جنوبي کالونو کې کرنيز وندونه - زرعي فارمونه واړه واړه و. شمالي کېرولينا په ټولو ديارلسو کالونو کې د ټولونه شتمنه کالوني وه چې د امدن او ګټې غټه وسيله يې شولګرۍ ځمکې وې. دغسې ورجينيا د تماکو په کښت کې مخکې وه خو د نورو کښتونو په نسبت د تماکو کرنه او پالنه ګرانه وه او ډېرو مريي کرګرو تا يې اړتيا درلودله.

ددغو کالونو د يو مخې پرمختګ له کبله د پانګونې ستونزه را پيښه شو او دا اندېښنه پيدا شو چې دا مسله ځنګه هواره کړی شي. ددې مسلې هوارې هم ددغو کالونو په شتمنو، قدرتي وسيلو او تجارت کې پټ و. د کالونو په ولکه کې ارتې او پراخه ځکې وې چې د پنځې هوبلو او وسيلو نه برجغې پراتې وې. بل پلو تا ټېکسونه کم و او دا چې د الماني او انګريزي کالونګرو ترمينځه ونجون او تجارت ښه مخ په خيز و. په دغه زمانه کې په کالونو کې سرې سر ګټه د اروپاې ملتونو په نسبت زياته وه. ورو ورو دا شتمنې په ښکارېدو شوې او د لارو کوڅو، کلو او ښارونو انځورونه په بدلېدو شو. نوې نوې دوه پوړيزه درې پوړيزه ودانۍ جوړې شوې او ځنې ډېرو شتمنو خلکو پکې د لرګو پرتمنې ودانۍ هم اورغولې چې دننه ډول سنګار يې رنګونو سره شوی و. په نيو انګلستان کې دغه ودانۍ زياتره د خښتو وې او پېنسلوانيا کې د تيږو نه جوړې وی.

په جنوبي ښارونو کې مخکې خلک باپاريان، وکيلان او سرکاري کارمندان و. دوکانداران او هنرمندان وروسې لوی او شتمن خلک و. ددغو ښارونو نږدې نيمه ابادي بې ځمکې وه او په دويۍ کې هاغه خلک هم و چې اوس اوس د اروپا نه په کډه راغلي و. د باج يادښت يا ټېکسونو ريکارد دا ښاې چې په سلو کې دېرشو کسانو سره هيڅ نه و او په سلو کې لسو کسانو سره په سلو کې شپېته برخې دولت و. مالداره يا شتمنو خلکو او د چرج لوړپوړه کارمندانو دا انګېرله چې دا بې وسيلو خلک د دويۍ دپاره تلاوې- خطر دی. کوم خلک چې بې وسيلو و نو په هغوی د ټولنې په سياسي ژوند کې په برخه اغستو پابندې وه .

شتمن خلک خپل ښه ژوند، ښو ودانو او لوخو لرګو باندې ډېر غاوره و او دا دعوی به يې کوله چې د دويۍ ددې ښه ژوند لامل د دويۍ زيارـ محنت او د خدای مهرباني ده. ځمکوالو خلکو به خپلو کې سره ناستې پاستې کولې او ټوليزهـ عام خلک به يې خپل منځته نه پرېخودل ځکه چې د دويۍ خبرې اترې، کړه وړه او ناستې پاستې بې ډوله او نادوديزه و.

په دغو کالونو کې يو ډله خلک داسې و چې هغوی د ډول سنګار، مزو چرچو او ننداړو خلاف و. بنجمن فرنکلن د هاورډ شاګردانو باندې د هغوی په نشو تماشو، غله غولتۍ او بېکارۍ سخته ګوتنيونه کوله. دينواله خلک د کارکولو د ټکې سره نښتي و او د شاګردانو په ابس ګرزېدو، د هغوی د نښه ګريو په سياليو، سندرو، نڅا او نورو کړنو نه سخت بېزاره و.

ketabton.com - The Digital Library

د سکاټ لېنډ او المان خلک چې لوېدیزو سیمو کې د هندیانو سره په ګاونډ کې اباد و، د سخت زیار کولو کاهل و. هغوی به دا کریان کولو چې هندیان د دوبی په ځمکو کې د زړه نه کار نه کوي او ډېرې ځمکې شاړې پراتې دي. داسې کول هغوی د خدای او پنځې لارو یا قوانینو پرزد ګڼلو.

زده کړه

د کالونو په لوېدیزو پولو د سکاټ لېنډ او ارلینډ خلک اباد و چې په واړو واړو کورونو کې اوسېدل. دې خلکو غوښتل چې د دوبی بچې زده کړه اوکې. په دې ابادی کې شتمنو خلکو د خپلو بچو دپاره استادان په باړه نیسل او یا یې د زدکړې دپاره انګلستان تا لېږل. په فېلادلفیا کې ژبپوهنې، شمېرپوهنې او پنځپوهنې درس په نجي پوهنځو کې ورکولی شو. دا نجي سکولونه خپلواکه و او د مزهب سره یې هیڅ ډول اړیکه نه درلوده. دغلته د دینپالو دیني مدرسې هم وې چې خپلو ماشومانو تا بې یې پکې زاړې ژبې، تاریخ او ادب ښودلو. دا سکولونه د بې وزله ماشومانو دپاره بې باړې- فرې و خو شتمنو خلکو به باړه ورکوله. جرمنیانو په فېلادلفیا کې خپلو ماشومانو تا لوستل او لیکل په خپلو کورونو کې ښودل او یا به یې واړه د چرچ سکولونو تا لېږل. د دغه کالونی د شتمنو کورنو جونو به په سکولونو کې فرانسي ژبه، سازګرې، انځورګرې، نڅا او سندرې زده کولې. د نوې انګلستان په پوریتان سیمه کې به جینکو د کور د سمبالښت زدکړه کوله او یا به یې لوستل لیکل زده کول. د کال ۱۷۷۰ په خواوشا کې په ګرانه دغلته یو څو ښځو خپل نوم لیکلی شو.

ورو ورو د زدهکړې سره د خلکو روې د ژوند او هم ناروغو پلو تا بدلې شوې. د دماغو رنځونه چې پخوا به پېریان او ښاپېران ګڼلی شول اوس بدني ناروغتیا او ناسمتیا ګڼلی کېږي. دوکتورانو ورو ورو د دمګرو ځای واغستو خو له اوس هم دوکتوران د پوهې د بشپړې رڼا نه لرې و. نه یې رنځونه سهې سهې مالومولی شو او نه یې په درملنه په پوره توګه لاس وراوښتی و.

د کال ۱۷۷۰ پورې په کالونو کې اوودېرش ورځپانې، /وویو۷ کالجونه او څلورنیم زره کالج پاس ځوانان و.

د پلارنې هېواد سره ډغره

باچا او پارلیمان(جرګه) دواړو د کالونونه دا تمه لرله چې د برتانوي قانون درناوی اوکې او د خپل پلارنې هېواد درېځ په نړیواله کچه لوړ کړي. دا تمه یې هم لرله چې کالونی کچه مواد ورکړي او د برتانیا رغولې څېزونه واخلې او یا هاغه تیار شیان واخلې کوم چې د برتانیا نه تېرېږي او یا برتانوي بېړو کې لېږدولی کېږي.

د پلارنې هېواد مالي ښېګړې دپاره د وړی ایکټ پاس کړی شو. ددې ایکټ لاندې په کالونو باندې د وړی او وړینو څېزونو رغولو او خرڅولو بندېز اولګولی شو. د بل قانون له مخه یې د پېن لرګې کارول بند کړل چې دا لرګې به یواځې برتانوي سمندري ځواک په خپلو بېړو کې د دوک دپاره په کار راولې. د شرابو جوړولو دپاره به چې د فرانس او وېسټ انډیز نه کوم ګړوبی(د ګني شربت) راغوښتلی شو د هغې ګاټ - محصول زیات کړی شو خو بیا هم د کالونو خلکو په یوه او یا په بله لار سر اېستلو.

د پلارګنې هېواد ددې بندېزونو په غبرګون کې په کالونو کې په خپل ځان پخپله د واک کولو احساس غځوني اوکړې. وخت تېرېدو سره سره دې اندونو او سوچونو درنښت او پاینښت موندلو. د هاغه وخت د برتانیا وزیراعظم رابرت والپول د کالونو ددې سیاسي خیال مرسته اوکړه. د هغه دا خیال و چې د کالونو پر ځای د اروپا سیاست تا زیات پام ورکول پکار دي. د وزیراعظم دې پالسی تا د- ګټوره بې خبرې- نوم ورکړی شو. ددې حالاتو له مخه په ټولو کالونو کې ټاکلې- منتخب شوې جرګې په وجود کې راغلې. ددې جر ګو د غړو چوڼ به د ټاکنو په لار کېدو او هرهاغه چاتا د رای ورکولو حق حاصل و د چا چې څه نا څه خپله ځمکه وه. د کالونو د امن وامان، ټېکسونو، د ټولیزه ښمریز کارونو، زدکړې او دارو درملو ټولې ذمه واری د جرګې په غاړه وی.

ketabton.com - The Digital Library

کالونګرو د کالونو واکمنې او ددې آیین یې د برتانوي سیاسي جوړښت هنداره اوانګېرله. د دویی دا خیال و چې د برتانیا آیین د نړۍ د ټولو نه ښه او ازمایيلی شوی قانون دی ځکه چې ددې آیین له مخه د ملوکیت، خانتوره او ټولیزه خلکو ترمنځه د رښتو برابر وېش شوی دی. ددې سیاسي پرمختګ له مخه ځنې خلکو ځان ازاد او خپلواکه اوانګېرلو او څه خلکو اوس هم د مخکې پشان د باچا سلامت درناوی راوړو. د انګلستان په کالونو کې مېشت سکاټس، ارش، جرمن او فرانسي خلکو په باچا جارج دویم باندې نه ترله او نه پرانسټله تردې پورې چې جرمنیان هم لاپروا و ګواکې جارج دویم د اصل نسل نه الماني و او تر اوسه پورې به یې په الماني ژبه خبرې کولې.

باج او نورې شخړې

د فرانس او برتانیا ترمنځه اوویو۷ کلن جنګ (۶۳-۱۷۵۵) تا د کالونو خلکو د – فرانس او هند – جنګ نوم ورکړو. د کالونو د خلکو نه پلارني هېواد د کالونو د پولو خواته د څه غوشک راپېښېدو په وخت د ملاتړ تمه لرله ځکه چې داسې څه کول د دواړو په مفاد کې و. خو بیا هم دا جنګ پلارني هېواد په خپل سر اوکړو او د کالونو لړو خلکو پکې ګډون او درلود۶ چې په دغه ګډون والو کې یو شل کلن ځوان مېجر جارج واشنګټن هم و.

د جنګ په دوران کې پلارني هېواد تا ګرچې د کالونو پوځي کومک اړتیا وه خو بیا هم د دویی نه د پوځ غوښتلو پر ځای یې د غلو دانو او نورو خوراکي موادو غوښتنه اوکړه. ددې نه سربېره کالونو تا دا هم اوویيلې شو چې په دښمنو هېوادونو به خوراکي مواد او نور شیان نه خرڅوی. خو بیا هم دویی به په فرانسیا او اسپانیا باندې په لوړو نرخونوغلې داني خرڅولې چې دغسې دا هېوادونه د کیریبین په ټاپوګانو کې مېشتو غلامانو تا د خوړني اکر ښه او خوندي کړي.

دې اوویو کلن جنګ انګلستان په مالي توګه ډېر اوزېلو او دې تا یې اړباسلو چې د جنګ بندی دپاره خبرې اترې اوکړي. د خبرو اترو په نتیجه کې جنګ په کال ۱۷۶۳ کې د برتانیا په ګټه تمام شو. د کیریبین یو څو ټاپوګانو او د سېنټ لارنس سیند نه سربېره فرانس ټوله امریکه د لاسه ورکړه. د برتانیا بریالی پوځ په کالونو کې پاتې شو. په دغه لښکرو باندې د دباو کمولو دپاره برتانوي سرکار د سپین پوستو او هندیانو ابادۍ د یوبل نه بېللو دپاره په کال ۱۷۶۳ کې دا پرېکړه اوکړه چې ابادکار به خپلې ولکې د سرحدي غرونو نه پورې پلو تا نه غځوي. کالونګرو دا پرېکړه اوغندله خو څه سم د لاسه غبرګون یې اونه ښودلو. برتانوي سرکار د پولو نه د پوځ لرې کولو اراده لرله خو داسې کول سودمن نه و.

د جنګ د ختمېدو نه وروستو برتانوي سرکار خپل پام مالي مسلو پلو تا رااوګرزولو چې دغسې جنګي مالي زیانونه را سر کړي. په دې لړ کې وړومبې ګوزار په کالونو اوشو او کالونګرو تا اووېلی شو چې تاسو به د پلارني هېواد تناسب سره باج ورکوی. دې پرېکړې سره په کالونو کې اړودوړ پیل شو چې په شا یې د کرانده ځوانانو وسله وال ځواک هم و چې د- خبلواکۍ ځامن- نومېدو. ددې الوګولو نه برتانوي سرکار اویرېدو او څه ټېکسونه یې واپس واغستو. خو دا څرګندونه یې اوکړه چې کالونۍ او د کالونو کرکرونده د تاج برتانیا او برتانوي پارلیمان د سامراجي واک لاندې دي.په دې باندې د کالونو خلک خوښ نه و او هغوی دا هرڅه په ځان جبراو ګڼلو.

په کال ۱۷۷۰ کې برتانوي سرکار د ایسټ انډیا (هندوستان) کمپنۍ د مالي اکر ښه کولو په لړ کې دا پرېکړه اوکړه چې کمپنې دې د چایو پاڼې نېغ په نېغه او ټیټو نرخونو کالونو کې خرڅوي چې دغسې د کمپنۍ مالي ستړه توانه شي. ددې په غبرګون کې د کالونو د چایو باپاریان راپاسېدل او په کال ۱۷۷۳ کې د بوسټن په سمندري ګودر کې یې د کمپنۍ د چایو څلورنیم سوه پېټۍ په اوبو لاهو کړې. دا پېښه اروپاي تاریخ د- چایو پارټي- په نوم سره یادوي. ددې نه سربېره د انتلانتک په غاړه ابادو خلکو د کمپنۍ د چایو اغستو نه مخ واړولو. پلارني هېواد ددې سرغړونې او دوی ماتونې د جواب ورکولو پرېکړه اوکړه. د برتانیا باچا جارج دریم په سپینو ټکو کې اووې چې یا به دا یاغیان وي او یا به زه یم. په دې وخت کې د باچا د واکمنۍ دیارلسم کال و. د باچا کارمندانو د بوسټن ګودر اوتړلو او د ماساچوسټ والي اختیارات یې پراخه کړل. د ماساچوسټ په ښارلي ټاکنو، غونډو یې بندېز اولګولو او دا ورمند- حکم یې اوکړو چې د بوسټن په ګودر د پرتو چایو ادایګي دې اوکړی شي.

ketabton.com - The Digital Library

د بوستن د ګودر تړلو مانا د ددغه سیمې رزمینه- معاش تبا کول و. د باچا سلامت دې ګام پورته کولو سره د پاتې ځوارلسو کالونو وګړو دا اوانګېرله چې پلارنې هېواد کوم سلوک نن د ماساچوست سره کوي نو کېدی شي چې دغه حال سبا زمونږ هم وي او هم ددې سوچ لاندې دغو کالونو بوستن ته پیسې او خوراکې راماتې کړې.

ددې حالاتو له مخه د کالونو مخوره او وتلو خلکو ترمنځه لیک لیکانې شورو شو چې نچوړ یې دا رااوواتو چې په فلادلفیا کې به یو ستره جرګه رابللې کیږي. په کال ۱۷۷۴ کې د جارجیا نه سربېره ټولو کالونو خپل استازي د جرګې دپاره خوښ کړل. کاناډا ته هم بلنه ورکړی شو خو هغوی جرګې ته رانغلل.

په ستمبر کې جرګه اوشوه چې د- *امریکاي وچې وړومبی غونډه*- په نوم سره یاده شوه. جارج واشنګټن، جان ادم، سماول ادم او پترک هنري د غونډې ګډون وال و. دې جرګې پلارني هېواد سره تجارت نه کولو مرسته اوکړه او د مخ اړونې او سرغړونې د پوخنده کولو او ساتلو دپاره یې په ټولو کالونو کې ډلګۍ جوړې کړی.

د- ربنتو او ناخوالو- د سرلیک لاندې یو پایځوړه لاسوند د اکتوبر میاشت کې لاس لیک کړی شو. په دې لاسوند یا دستاویز کې د برتانوي پارلیمان ددې پرېکړې په هکله شکایت شوی و چې د امریکا د خلکو د ځان سره ساتلو اختیار حق یا ربنته سره د واړه قوانینو، د پارلیمان سره دی. جرګې دا اولیکل چې دا قوانین ناسم دي اود دې منلو ته د امریکا خلک تیار نه دي. د پارلیمان ددې پرېکړې د بېرته اغستو دپاره جرګې نېغ په نېغه باچا او ولس ته غږ اوکړو.

د لژنګتن نه تر روغې جوړې پورې

د مرګ ژوبلې مخنیوي او د اوبنتونوالو نه وسلې او بارود راغونډولو دپاره پلارني هېواد دوه زره پوځ د بوستن نه شپږویشت میله لرې جنوب ختیځ کې د کنکارد کلي ته روان کړو چرته چې سرکبنو خپلې وسلې خوندي کړې وی. ځنګه چې پوځ د کنکارد پلو ته مارچ پیل کړو نو د شپې په وخت انقلابي غږي پال راوری او د هغه سپاره ملګري کور پر کور اوګرزېدل او د خپل سازمان ملګري- منت مېن - یې خبرکړل. منت مېن د امریکاي ځوانانو وسله وال غورځنګ و چې د خپلواکۍ دپاره یې هلې ځلې کولې.

د کنکارد نه لسو میلو په واټن لژنګتن کلي کې سورپوبن(په کالونو کې دا د برتانوي پوځ نوم و) د منت مېن د غړو سره مخامخ شو چې د سلو نه زیات او وسله په لاس و. د سورپوبن کماندر کالونګرو ته د خورېدو غږ ورکړو او هم په دغه وخت کې چا د تیږو د ډېوال شا نه ګولۍ اوچلوله. دې سره د دواړو غاړو نه ډزې شورو شوې او له کبله یې اته سورپوبن مړه او لس ژوبل شو.

سورپوبن کنکارد ته اورسېدل او د رسېدو سره سم ډز ډوز شورو شو. غرمه مهال پوځ بوستن ته بېرتا را روان شو او په ټوله لار پرې کالونګرو د ډېوالونو او اونو شا نه ډزې کولې. د کنکارد نه بوستن ته رارسېدو پورې سورپوبنو دوه اویا سرتیري د لاسه ورکړل او یوکم پنځوس انقلابیانو سرونه اوشندل.

ددې نبنتې اوازې په ګرده نړۍ کې خورې شوې. دې پېښې سره ورغښي کالونګر د ځواب ورکولو سوخت واغستل. د مۍ په میاشت کې د ورمونت نه درې اتیا کالونګر د چامپلېلن په اوبو واوبنتل او د تیکاندروګا کلا او کراون چوکۍ یې رااونیوله. په جون کې سورپوبنو انقلابیان په شا اوتښتول او د بوستن سره خوا کې د بریډز غرونو ته یې اورسول. دا غرونه د بنکرز غرونو سره نزدې پراته و. دې ته د بنکرز جنګ نوم ورکړی شو.

په دې دوران کې وبنیه د مۍ په میاشت کې فلادلفیا کې د کانګرس یوه بله غونډه اوشوه چې په دویم کانګرس سره یاده شوه. کانګرس د کالونو خپل د وچې او سمندري پوځ جوړول اعلان کړل او جارج واشنګټن یې کماندر اوټاکلو. دې پوځ ته د کانټیننټل پوځ نوم ورکړی شو. کانګرس هندیانو سره د اړیکو اختیار په خپل لاس کې واغستو او اروپاي هېوادونو ته یې خپل استازي اولېږل. د جولاي په میاشت کې کانګرس باچا جارج دریم سره د روغې جوړې هڅه اوکړه خو د روغې

ketabton.com - The Digital Library

جورې پر ځای باچا په ۲۳ اګست ۱۷۷۵ کې دا اعلان اوکړو چې بغاوت روان دی، دا به د منځه اوړل وي او غداران به محاکمه کول وي.

کالونګرو د ځان دپاره د دیارلسو پټو بې ستورو بېرغ اورغولو. په جنډه باندې د ستورو نه اچولو مانا دا وه چې کالونګر د پلارني هېواد سره څه ټلګري نه غواړي او بله دا چې د برتانيا سامراجي نښان يونين جېک باندې ستوري جوړ و. په دې وختونو کې د کالونو خلکو د تهام پېني ليکلی شوی کتاب - تولیزه پوهه – لوستل شورو کړو. په دې کتاب کې ليکوال د خپلواکی او ازادی په اهميت رڼش يا بحث کړی و. په جنوري ۱۷۸۴ کې جارج واشنګټن د کانټينېنټل پوځ په خوړيزه کې د باچا جارج دريم په نوم جام مې پورته نه کړو.

په کال ۱۷۷۶ کې د جولاي په څلورمه نېټه کانګرس د خپلواکی اعلان يا څرګندونه اوکړه. د دې اعلاميې ژبه د لبرل دود مطابق وه چې د برتانوي ابين د ازادی د ارونو خمازي يې کوله. خو په دې آيين کې هاغه برخه اند ښمنه وه کومه چې روښانده عيسايانو د يونان د لرغونه فيلاسوب پيساغورس د ليکنو نه اخځ کړی وه. اعلاميه مخکې ليکي –

مونږه د هاغه رښتياو منڼوکي ياست کوم چې پخپله په خپل ځان ګويانه دي، دا چې هرانسان يو برابر پيدا کېږي او دده څښتن دی د خپلواکه او خوشاله ژوند تېرولو ابدي رښتو په پسولو پوښلی راليږي.....

.په اعلاميه کې دداسې مترقي او روښانده اندونو سرخيل تهامس جېفرسن و

ويشانده پالوالی او وينخړ

ددې اعلاميې د خپرېدو سره د لندن وتلي ليکوال سماول جانسن په دې باندې کک ټکونه اوکړل. هغه اووې چې دا څنګ کېدی شي چې غلامبه تهامس جېفرسن او جارج واشنګټن د تاج برتانيا د مرضی خلاف د خپلواکی څرګندونه اوکي. دا خو غلامګر دي او د دوېې کسب د توريوستو باپارکول دي. خو د دوېې غونډي نور هم ډېر په کالونو کې غلامبه و څوک چې د باچا جارج دريم پالوال- وفادار و. او د تولو نه ورتېر پالوال د باچا هاغه ګورنران او واليان و کوم چې کالونو کې د باچا له اړخه ګومارل شوي و او هاغه کارمندان هم کومو چې د واليانو د لاندې د کالونو چاري سمبالولي. د چرچ کارندان هم د وروستي بريده پورې د باچا پالوال و. ډېر شتمن باپاريان او ځني تولیزه کرګر او دوکانداران هم .

سمندر تا څېرمه سيمو کې د انقلابيانو ډېر زور و ځکه چې دا تجارتي ښارونه و او انقلابي غورځنګ هم ددغه تجارتي مسلو نه سر وهلی و. د ابادۍ کومې برخې چې سرحدونو سره خوا کې په غرونو کې پرتې وې هلته د اوښتونوالو زور دومره ډېر نه و. د باچا پالوال او پلويان په هاغه سيمو کې زيات و چرته چې دويې تا د سورپوښو يا سرکاري پوځ تحفظ حاصل و. نيويارک په پورا توګه د سورپوښو په ولکه کې و خو په کنک تيکت، ماساچوست او ورجينيا کې پالوال کمزوري و.

کالونی ورو ورو د باچا د لاسو نه په وتو وې او د انقلابيانو زور مخ په زياتېدو و. د سپين پوستو د ابادی په سلو کې لس د باچا کلک ملاتړ و او په سلو کې څلويښت سرماتي اوښتونوال و. د ابادی پاتې نيمه برخه بې پلوه خلک و چې په دويې کې تبليغيان، د پراګ او هالېند پروتستنت عيسايان شامل و. تبليغيان د هر ډول خونخړ او تشدد بلوده-خلاف و او دا يې انګېرله که چرې د باچا واکمني د منځه لاړه نو کېدی شي چې مزهبي ازادی هم پاتې نشي. څوک چې د باچا پلويان و هغوی به د سورپوښو سره د انقلابيانو پرزد جنګېدل. خو دا خلک په شمېر کې لږ و او د باچا پوځ د سرو د کمښت ستونزې سره مخامخ و. ددې کمښت د پوره کولو دپاره سرخ پوشو توريوستو سره د ازادی ژمنه اوکړه که چرې دويې سرکاري پوځ کې ګډون اوکي. ددې څرګندونې په غبرګون کې څه دېرش زره غلامان د خپلو مالېکانو نه اوتښتېدل او پوځ کې شامل شو. په کال ۱۷۸۱ د ورجينيا جنګ په دوران کې نژدې څلورمه برخه غلامان د جنوبي کېرولينا او جارجيا نه اوتښتېدل. په دغه تولو تښتېدلو غلامانو کې څه لس زره سرکاري پوځ کې شامل شو.

ketabton.com - The Digital Library

د سرخ پوشو غونډي انقلابیان هم د سرېځواک د کمېنټ سره مخامخ و. په توریوستو کي پنځه زره وګړي د اوښتونوالو وسله وال ملګري و. ددې اړي ګړي وخت کي ګڼ شمېر تس نس شول او ډېرو يکي خپلواکي ترلاسه کړه. د غلامانو يوه برخه د منځني اتلانتک سیمي تا لاړه او هلته يې په سمندري بېړيو کي کار اوموندو.

د باچا پالواله او وفاداره خلکو به د انقلابیانو پرزد څارنګري- جاسوسي کوله خو کله چې به پوځ بېرته لاړو نو انقلابیانو به دغه څارګري دل غوبل کړل. د پالوالو کورونه، کېنتونه به يې سوزول او جايدادونه به يې ورله تروړل – ضبط ول. انقلابیانو به دويی سپک پرېوتی خلک بوللو. خو چې کله به سرخ پوش راغلل نو انقلابیان به يې ټکو ستری کړل او ځني وخت به يې پهانسي هم کړل. دغسې عمل به انقلابیانو د پالوالو سره هم کولو او دا چې ځني وخت به يې توریوستي هم تېزندي کول څوک چې سرخ پوش و.

د انقلاب بریالیتوب

د انقلابي جنګ په وړومبو وختونو کي د انګلستان د سر دښمن فرانس په سرکاري او ښکاره توګه بې پلو و خو پټ په پټه به يې انقلابیانو تا وسلي او بارود ورکول. په کال ۱۷۷۷ کي فرانسي رضاکارو په ښکاره توګه د انقلابي ډلو ملګرتیا شورو کړه.

په دې وخت کي د انګلستان يو بل زوړ دښمن اسپانیا د جبرالتر- جبل الطارق د واپس اغستلو غوښتنه اوکړه (دا ځای اوس هم د برتانوي واک لاندې دی) خو چې برتانوي سرکار انکار اوکړو نو اسپانیا په کال ۱۷۷۹ کي د جنګ اعلان اوکړو. په ۱۷۸۰ کي فرانس د جنګ اعلان اوکړو او غوښتل يې چې د اوويو کلن جنګ زیانونه راسر کړي. دریم دښمن المان هم د فرانس او اسپانیا سره د انګلستان پرزد ملګری شو. جرمنیان د وړومبی ورځې نه په کالونو کي د انګلستان خلاف د انقلاب پلويان و. کله چې د ملتپاله سمندري ځواک کماندر جان پال جونز المان تا پنا راوړه نو خلکو يې تود هرکلی اوکړو.

دا ښکاره خبره ده چې که دا جنګ سرخ پوشو ګټلی وې نو نه د واشنګټن سر تا خبر و او نه به نور انقلابیان ژوندي پاتې شوي و. خو د سرخ پوشو دپاره دا جنګ ګټل اسان نه و ځکه چې پلارني هېواد ډېر لرې و او په پېغام تلو راتلو کي به اوونی او کله کله میاشتي لګېدې. په ۱۹ اکتوبر کال ۱۷۸۱ کي واشنګټن او د هغه پوځ د شپږو زرو فرانسي پوځ او سمندري ځواک سره د ورجینیا په يارک ټاون کي د سرخ پوشو سمندري ځواک سرېندر کړو چې مشري يې لارډ کان والس کوله.

په ۱۷۸۲ کي په پارس کي د جنګ بندۍ دپاره خبري اترې پیل شوې. فروري ۱۷۸۳ کي باچا جارج دریم د دښمنۍ د ختمولو ورمند- حکم اوکړو. او په ۳ ستمبر ۱۷۸۳ کي په پارس کي تړون لاس لیک شو. ددې تړون له مخه متحده ايالات امرېکا يو خپلواکه دولت اومنلی شو او د ددې نوي رياست لوېديزه پوله يې د مسیسي پي سیند سره کېخوده او فلوراده يې اسپانیا تا ورکړه. په دسمبر کي جارج واشنګټن د کمان نه ځان ګوښه کړو او خپل کور ورجینیا تا راغی. کانتينېنټل کانګرس په ۱۴ فروري ۱۷۸۴ ددې تړون باوری اوکړو.

د ۱۷۷۵ او ۱۷۸۴ تر منځه نزدې يو لک پالوال اوتښتېدل. په دې تښتېدلو خلکو کي نزدې اتيازره هاغه خلک و څوک چې د انګلستان چرچ سره تړلي و. په دې کي زياتره پالوال کناډا تا اوتښتېدل او يوه برخه خلک سره د خپلو غلامانو بهاماس تا لاړل. زرو توریوسته پالوالو د انګلستان په افريکاي کالونی سارالون کي پنا واغسته.

د جنګ په دوران کي اوويو زره دوه سوه کالونګر په جنګ کي مړه شول. اتنيم زره برتانوي جیلونو کي او لس زره د لوږې تندې او خراب موسم له وجې مړه شول. د انقلاب په دې بهیر کي ۲۵۷۰۰ کالونګرو خپل سرونه ورکړل. د امریکا د نن ابادی په حساب سره دا شمېره د دېرشو لکو برابر ده.

ketabton.com - The Digital Library

آيين او بغاوت

ماساچوست رياست ټولو نه وړومبى باغيانه آيين اورغولو، ۱۷۷۵، او ورپسې نورو کالونو هم دغسې اوکړل. دا سرتورې يا دستورونه د خپلواکۍ اعلامې د ارونو په رڼا کې کښلې شوې و په کوم کې چې ټلګرۍ يا کنفيډريشن تا لار هواره کړی شوې وه. وروستو بيا دا ټلګرې د امريکا متحده ايالاتو په نوم ياده شوه.

اوېجاې- کانتينټل کانګرس د ټلګرۍ مدونه په کال ۷۶-۱۷۷۵ کې د آيين برخه اوګرزول. کانګرس د آيين په دې مدونو کې دا وړانديز ورکړو چې د ټلګرۍ ټول رياستونه به په بشپړه توګه خپلواکه وي او د هر رياست به ځانله خپل آيين وي. کانګرس دا تجويز هم اوکړو چې د هر رياست به يو راى - ووټ - وي او تناسب سره به مرکز تا باج – ټېکس ورکوي. د جنګ کولو، پور اغستلو او ورکولو اختيار به هم مرکز سره وي. مرکز دا وړانديز هم اوکړو چې د کانګرس د آيينې مدونو باورې په رياستونو باندې اړين دى او دغسې ټولو ديارلسو رياستونو د جنګ په اخرې کال ۱۷۸۱ کې د کانګرس د آيينې وړانديزونو پوختيا اوکړه.

د ۱۷۸۳ امن تړون د خلکو دپاره د خوشالو او هيلو ستره وسيله وه خو دې پسې سم د لاسه کړاونده وتيزو حالاتو سر اووهلو او خلک د سختو کړکېچنو وختونو سره مخامخ شول. په دغه کلونو کې به په ګرانه د ګانګرس د غونډو کورم پوره کېدو. ددې اکر له مخه دا پرېکړه اوشوه چې کانګرس به ښار په ښار په خپلې ناستې کوي. په جون ۱۷۸۳ کې وړومبۍ ناسته په پرنستن، په نومبر کې په اناپولس، د کال ۱۷۸۴ په اوله کې په ټرېنټن او ددغه کال په اخر کې په نيويارک ښار کې اوشوه. په دې دوران کې کانګرس د پيسو د کمبود سره مخامخ شو. ددې کمښت پوره کولو دپاره کانګرس په سرحدونو د سرکارې ځمکو خرځولو پرېکړه اوکړه.

د وتيز او رزمنيز کړکېچ سره نورې اند ښنې هم رامنځته شوې. ددې کړکېچ نه د وتو دپاره سياسې پوه، همت او سخت زيار اړين ترونه و. ددې حالاتو له مخه الېګزاندر هملټن په کال ۱۷۸۵ کې د مخينه پالوالو د سياسې او تولواله رښتو پر ځاى کولو هڅه اوکړه او د بدل اغستو تګلارې پرزد يې مبارزه اوکړه. په باپار او تجارت کې دغه مخينه پالوالو ډېره تجربه درلوده او د دغه تجربونه ګټه پورته کول د رياستونو د ګټې وتې په ښېګړه کې و. د هملټن ددې هڅو په رڼا کې رياستونو په کال ۱۷۸۷ دغه د پالوالو پرزد قانون سرچپه کړو.

د پلارنې هېواد او د مخينه کالونو پالوالو پوروړو د نسيا ببرته ادا کولو غوښتنه کوله کوم پور چې د وتيزې بدحالى په وخت دغو خلکو رياستونو تا ورکړى و. په ۸۶-۱۷۸۵ کې دغو پووړو د نسيا د ژغورنې دپاره د قانون رغونې غوښتنه اوکړه. د ماساچوست په رياست کې د نسيا د ژغورنې څه قانون نه و او پوروړې د خپلو پيسو د ډوبېدو غم اوړې و. د دې اند ښنو له کبله د کال ۱۷۸۶ په پايله کې وسله وال بغاوت اوشو چې ډېر زر په ټول نيو انګلېنډ کې خور شو. دې بغاوت تا د څو زره خلکو مرسته حاصله وه چې زياتره کرګر و. ددې په ځواب کې د ماساچوست ګورنر د سرکارې ادارو او املاک ساتلو او بغاوت ماتولو دپاره ملېشا راغونډه کړه. بغاوت په شپږ مياشتو کې ختم کړى شو. ياغيان خواره واره شول او بيا وروستو اوبښلې شول. د سرغړاندو دوه مشران جان بلاې او چارلس روز پهانسې کړى شول.

د متحده ايالاتو آيين رغونه

د بغاوت په ترس کې د ټلګرۍ په اړه مدونو باندې بيا غور کولو دپاره مرکزې آيين سازه کانګره رااوبللې شوه. د کانګرې ګډون وال سوړبازارى او د ټولنې ناډادمنو حالاتو اند ښنمن کړې و او په دې لټه کې و چې اقتصادې اکر زر تر زره بحال شي. ځنې ګډون والو د ځواکمن مرکز وړانديزونه وړاندې کړل ددې دپاره چې ټولنه کرار او ارامى اوومومې.

په دې وختونو کې ځاى په ځاى د سرکار پرزد د انقلاب رااوستو خبرې هم شورو شوې او د سکولونو او کالجونو هلکانو تر منځه سرغړونو هم سر اووهلو. دا پلپوټ يا شکايت ټوليز يا عام و چې هند يان او غلامان د خپلو مالکانو درناوى نه کوي او نه يې خبره اورې.

ketabton.com - The Digital Library

د امریکا سیاسي مشران د تاریخ زده کوونکي، د لیدو او ازمایښت (مشاهدات و تجروبات) مننونکي و او دا ګروهه یې لرله چې د دانایۍ ستره وسیله ازماینه ده او دا د انسان د لارښوني دپاره یو باوري درس دی.

په کانګره کې جارج واشنګټن سره د خپلو ملګرو د ورجینیا له اړخه شرکت اوکړو او هم په یوون سره د کانګرې مشر اوټاکلی شو او دغسې د غونډې کارکړن یا کاروایۍ تا درناوی ورکړی شو. تر څلورو میاشتو پورې ګډون والو سکالوه اوکړه او دا بحث د مرکز نه تر ریاستونو پورې خور شو. د میاشتو میاشتو د بحثونو بیا بحثونو ، دلیلونو او ځوابي دلیلونو په نتیجه کې اخر په ۱۷ ستمبر ۱۷۸۷ یوونی لاسوند تیارشو او د ټلګری یا کنفېدرېشن مدونه بدل کړی شول.

د نوي آیین له مخه مرکزي سرکار تا د کورني او بهراني تجارت سمبالو، باج لګولو او مرکزي قوانینو لاګو کولو اختیار ورکړی شو. او دا اختیار هم ورکړی شو چې د ریاستونو د استازو، سناتورانو او کانګرس ممبرانو جوړولو دپاره دوی رغونه یا قانون سازي اوکي. د آیین له مخه د ملک سستم صدارتي اوګرزولی شو او صدر د ملک ستر واکمن جوړ کړی شو او دغسې متحده ایالات د آییني باچاهت پر ځای ولسواله یا ریپبلک اوګرزولی شو. د کانګرې د ګډون والو دا خیال و چې آییني یا ټش په نوم باچاهت د نادرلېند او سوازرلېند غونډې واړو هېوادونو دپاره وړند دی. خو دې خیال په راتلونکو وختونو کې یوه جنجالنه بنه خپله کړه.

د کانګرې ګډون والو د جان لاک د لیکني - سرکار دوه ژمني – په رڼا کې د سرکار د بېلو بېلو څانګو تر منځه د اختیاراتو وېش په بابله قانون سازه اداره ، عد لیه او انتظامیه اورغول. د اختیاراتو ددې وېش له مخه به هره یو اداره د پاټې دواړو ادارو د اختیاراتو د تجاوز مخ نیوی کوي. هم دغسې دا اداري به په دې باندې هم نظر ساتي چې ددې ادارو کوم وګړی زیات اختیارات تر لاسه نه کړي. په اریزه توګه د اختیاراتو د وېش دا خیال د لرغونه روم نه اغستی شوی و. د جان لاک نه سربېره د فرانس رڼانده بارن چارلس ۱۷۵۵-۱۴۸۹ هم دا الواک وړاندې کړی و.

د آیین سازو په دماغو باندې د امن و امان او بغاوت مسله هم سېره وه او ددې د مخنیوي دپاره هم کوټلي ګامونه پورتا کول اړین و. د آیین له مخه مرکزي سرکار تا د پوځ د سمبالولو واک - اختیار ورکړی شو چې د اړتیا په وخت به ریاستونو تا لېږلی شي. مرکز تا دا اختیار هم ورکړی شو چې بې له څه وجې بنودلو څوک بندي کولی شي.

د نوي آیین له مخه مرکزی سرکار تا بې له ریاستونو د منظوری نه د ګنو اقداماتو کولو اختیار ورکړی شو. مرکز د ریاستونو نه د جنګ او ژمنو – معاهدو کولو اختیار واغستو. دغسې مرکز تا د سرکاري ځمکو خرڅولو اختیار هم ورکړی شو او دا چې مرکزي سپریم کورت به د ریاستونو د سپریم کورت د پاسه اداره وي.

نوي آیین د ریاستونو نه د ګټي وټي، د دولت د وېش او مالییاتي اختیارات واغستل. د پور ورکولو او اغستو د دوې رغوني اختیار د ریاستونو نه هم واغستی شو. اوس ریاستونه نشي کولی چې کرنسي جوړه کړي، مالییاتي بل پاس کړي او یا څه تړون لاس لیک کړي. د آیین له مخه مرکز تا د تجارتي مفاداتو او د ازاد تجارت د پراختیا او پرمختګ دپاره د ګامونو پورتا کولو دپاره اوویبلی شو.

د ډېرو آیین سازو دا خیال و چې د رای ربنته یا حق د انګلستان غونډې یواځې د جایداد خاوندانو تا ورکول پکار دي. د دویی دا خیال و که د ووټ ربنته ټولیزه غریبو خلکو تا ورکړی شي نو امکان لري چې دې سره د امن و امان مسلې راپېښي شي. د جایدادونو مالکان بېدار او هوښیار وي او بې وزله خلک لاپروا او نوو نوو تجربو کولو تا لېواله وي ځکه چې د څه ښېلات یره ورسره نه وي. خو دا خبره ریاستونو تا پرېخودې شوه چې په سیاست کې د برخې اغستو دپاره یو وګړي سره څومره جایداد پکار دی.

بې جایداده سپن پوستو، ښځو او غلامانو تا د رای حق ور نه کړی شو. د خپلواکۍ په اعلامیه کې د انسان د ازادۍ او برابرۍ کومه خبره شوې وه هغه اوس هم د کانګرې د ګډون والو په مازغو کې وه خو هغوی په دې ګروهه و چې د

ketabton.com - The Digital Library

وړتیاو یا صلاحییتونو له مخه ټول انسانان یو برابر نه وي. ددې برابري مانا دا وه چي ټول انسانان د خدای او قانون په نظر کي یو برابر دي. د ځني اوس هم دا خیال و چي سړي د ښځي نه او سپین د تور نه لوړ بامه دی.

د آیین منښت

د آیین د منلو او نه منلو سکالوه د ټولو ریاستو په لارو کوڅو، ناستو، غونډو، خبرپاڼو او ورځپاڼو کي خوره شوه. د آیین منښتو تا به یې فېډرلست ویېلو. انتي فېډرلستو دا سوال راپورته کړو چي د ریاستونو استازو په آیین سازه کانګره کي له خپلو اختیاراتو بلوساک – تجاوز کړی دی او د کنفېډرېسن اختیارات یې فېذرېسن تا ورکړي دي. دا پلپوټ یې هم اوکړو چي د کانګرې ګډون وال د شتمنو کورنو خلک دي او دغسي خپلو مفاداتو یا ښېګړو تا یې لار پرانسته. ځني پکي دا نیوکه هم اوکړه چي د ریاستونو پر ځای مرکز تا زیات اختیارات ورکړی شول. دا خبره پکي هم اوشوه چي د مرکز دپاره د دومره پراخه هېواد سمبالښت ممکن نه دي. او دې انتي فېډرلستو دا غټه خبره هم په ګوته کړه چي په نوي آیین کي د ربښتو د بل یادونه هم نه ده شوې.

فېډرلستان راپورته شول او خلک یې په دې اماده کړل که چرې دا آیین اونه منلی شي نو ملک به د لوی اړي ګړي سره مخامخ شي. دویی دا شکایت یا پلپوټ اوکړو چي د ریاستونو ځاي مشران لنډ لیدي او د ریاستونو د خلکو د اغېزې لاندې دي. الېګزاندر هملتن، جیمز ماداسن او جان جی په ورځپاڼو کي پنځه اتیا مضامین اولیکل چي وروستو کتابي بڼه ورکړی شوه، دي فېډرلست.

فېډرلستانو بری اوموندو او اوس ریاستونو له د آیین منلو دپاره رای ورکول و. د ۲۱ جون ۱۷۸۸ نه تر ۲۶ جون ۱۷۸۸ پورې ټولو ریاستونو آیین اومنلو خو جنوبي کېرولینا او د روهډ ټاپو څه رای ور نه کړه.

د ریاستونو استازي په پلازمینه نیویارک کي راغونډ شول. د دوه کوریزه پارلیمان د دواړو کورونو کورم پوره کړی شو او د صدارت دپاره رای ورکړی شوه. په ۶ اپریل ۱۷۸۹ جارج واشنګټن تا یوکم اویا رای ورکړې شوې او دغسي واشنګتن یوون سره د یو-ایس-ای صدر اوټاکلی شو. په ۳۰ اپریل ۱۷۸۹ جارج واشنګتن پارلیمان تا په خپله وړومبی وېنا کي په آیین کي د حقوقو – ربښتو د بل د شاملولو غوښتنه اوکړه.

د ربښتو بل او ترمیم

۲۵ ستمبر ۱۷۸۹ د متحده ایالاتو د کانګرس وړومبۍ غونډه اوشوه. په دې ناسته کي د ربښتو بل وړاندې کړی شو او د ریاستونو نه ددې بل د منلو غوښتنه اوشوه.

د کانګرس په دې اولنۍ ناسته کي د روښانده تهامس جېفرسن په ریاست ورجینیا کي د اینګلیکن چرج یو ستره ستونزه رامینځته شوه. د ورجینیا ریاست به هاغه تبلیغیان بندي کول چا چي به د ریاست د اجازت نه بغېر تبلیغ کولو. جیفرسن سره ددې چي د بنسټګرۍ سخت خلاف و خو بیا هم دویی تا د تبلیغ کولو اجازت ورکولو باندې راضي شو. دا ډېره پېچلې او جنجالنه ستونزه وه او هواری یې اړین و. په دې سکالو یا موضوع باندې د تهامس جېفرسن، پټرک هنري او نورو انقلابیانو تر مینځه توده بحثونه اوشول او اخر دا مسله د روښانده تهامس جېفرسن د اندونو په رڼا کي اومنلي شوه. په دې مسله باندې د ریاستونو او مرکز ترمینځه څه لږ ډېر تېروبېر پاتي شو خو دا فېصله اوشو چي د کانګرس په راتلونکي ناسته کي به په دې باندې نور غور کولی شي.

د کانګرس ددې غونډې په ناسته کي لاندیني ترامیم اوشو:

ketabton.com - The Digital Library

۱.....کانګرس به د مزهب په بابله د هیڅ ډول قانون سازي نه کوي او نه به په تبلیغ څه پابندي لګوي. نه به څوک د وینا کولو بې برخې کوي او نه به په پریس باندې څه بندېز لګوي. د خلکو په پرامن غونډه به څه بندېز نه وي او هرچاتا دا حق حاصل دی چې د خپلو زیانو په بابله د سرکار نه پوښتنه اوکي.

۲.....د ریاست د دفاغ او ساتنې دپاره منظم پوځ اړین دی او ځان سره وسله ساتل د هروګړي ربنته ده.

۳.....هیڅ یو سرتیری دا ربنته نه لري چې د امن په وخت د چا کور کې مېشته اوکي او نه د جنګ په دوران کې د چا کور کې پاتې شي ماسوای چې څه قانون واي.

۴.....خلک د خپلو ځانونو، مالونو، کورونو او لاسوندونو بغېر د څه وړ لامله د نه لټولو او نیولو ربنته لري، او د نیولو حکم دپاره پیاوړي زبات اړین دی او د هاغه چا او هاغه ځای نومونه اړینه ده.

۵.....دهیچا نه به د هغه د دولت په بابله پوښتنه نشي کولی، هله که څه سنګین جرم یې مل نه وي، او یا که چرې عدالت داسې اوغواړي، که چرې د پوځ سره اړه نه لري، کله چې نوکري کوي او د جنګ په حالت کې وي او یا د خلکو ژوند د غوشک سره مخامخ وي: نه به څوک د یو جرم په بدل کې دوه واري دداسې حالاتو سره مخامخ کولی شي چې د هغې نه د هغه ژوند یا د بدن یوه برخه اغېزمنه کېږي او نه به څوک دې تا اړباسل وي چې د خپل ځان خلاف ګواهي اوکي او نه به د ژوند، ازادۍ او جایداد نه بې برخې کولی شي بې د څه لازمي قانوني عمل نه او نه به ولسي جایداد د سرکار دپاره بغېر د مناسبې معاوضې اغستلی کېږي.

۶.....په ټولو فوجداري مقد مو کې هر سړی د چاخ او ښکاره ټرایل حق لري او دا ټرایل به هاغه سیمه کې کېږي چرته چې جرم شوی وي.ملزم به د جرم د نوعیت نه خبرولی شي. د ټرایل پر وخت به د ملزم د جرم زباتولو دپاره ګواهان ټېرولی شي او ملزم هم دا حق لري چې په خپله دفاع کې ګواهان او وکیل پېښ کړي.

۷.....په کومو دیواني مقد مونو کې چې د ناندریز – متنازعه جایداد ملکیت د شلو ډالرو نه زیات وي، ددې ټرایل به جوري یا لاندې عدالتونه کوي او که د جوري پرېکړه نیمګړې وي نو برا عدالتونه به پرې غور کوي.

۸.....د سېوا ضمانت (زرضمانت)، سېوا جرماني او سېوا سزا به هرګز اجازت نه وي.

۹.....کوم حقوق چې په آیین کې بیان شوي دي، د انکار وړ نه دي او نه به پکې د خلکو د مرضۍ خلاف رد و بدل کولی شي.

۱۰.....د آیین له مخه کوم اختیارات چې مرکز تا نه دي ورکړی شوې او نه ریاستونو تا د ورکولو مخه نیولې شوې ده، داسې اختیارات به د مزکز سره وي او یا د خلکو سره.

په آیین کې د ربنتو د بل شاملولو سره جنوبي کېرولینا د مرکزي آیین باوری اوکړو. نیو جرسي په ۲۰ نومبر ۱۷۸۹ آیین لاس لیک کړو او دغسې ټولو ریاستونو سره د روهد ټاپو د آیین منښت اوکړو.

****

اخځ

مېکرو رپورت

ورلډ هسټري

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English